

УДК 141.7:316.42

Соціальні сподівання: аксіологічний аспект

Олег Масюк,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри
соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету
Oleg1979.07@mail.ru

Стаття присвячена опису ціннісних орієнтирів у формуванні соціальних сподівань. Три компоненти оцінки впливають на осмислення майбутніх цілей: досягнення, недосяжність, потенціальність. Аксіологічний нігілізм абсолютизує практику індивідуального володіння та знецінює перспективу колективного співіснування.

Ключові слова: досягнення, недосяжність, потенціал, власність.

Masjuk Oleh. Social expectations: axiological aspect. This article is devoted to the description of value orientations in shaping of social expectations. Three components of valuation impact on comprehension of future goals: achieve, inaccessibility, potentiality. Axiological nihilism overemphasizes practice of individual ownership and devalues perspective of collective coexistence.

Keywords: achievement, inaccessibility, potential, property.

Масюк Олег. Социальные надежды: аксиологический аспект. Стаття посвящена описанию ценностных ориентиров в формировании социальных надежд. Три компонента оценки влияют на осмысление будущих целей: достижения, недосягаемость, потенциальность. Аксиологический нигилизм абсолютизирует практику индивидуального владения и обесценивает перспективу коллективного сосуществования.

Ключевые слова: достижения, недосягаемость, потенциал, собственность.

Цінність образу майбутнього можна усвідомити тільки тоді, коли людині більше не вистачає сили на його втілення. Сподівання є практичним виразом кінцевого пункту на шляху до особистого щастя. Оцінка його

значення змінюється залежно від віку, рівня соціального благополуччя та духовного розвитку. Проте, завжди існують визначальні константи організації суспільно-часового простору: сім'я, друзі, Батьківщина і справа всього життя.

Складність осмислення пріоритетів у виборі бажаних благ розкривається в міфі про царя Мідаса, який втратив все найдорожче і ледь не вмер від дару обертати своїм дотиком будь-яку річ на золото. Баланс між жадобою і милосердям в житті людини виступає основою вимірювання цінності сподівання.

Специфікою процесу оцінки є зростаюча цінність поінформованості про перспективу життя та ентропія знань про майбутнє. Осмислення напрямів перетворення потенційного існування індивіда виступає пріоритетною цінністю в організації суспільних відносин. Відтак, розкриття аксіологічного підґрунтя формування соціальних сподівань **є актуальною темою** для наукового дослідження.

І. Кант деталізує розумову діяльність щодо ідентифікації власності [5], Ж.-П. Сартр акцентує увагу на бажанні впливу на перспективу людського буття [7], Ж. Бодріяр збільшує акцент на симуляції темпоральної активності в організації суспільного простору [2], О. Івін визначає характер формування оціночних суджень крізь призму логічних конструкцій [4], Г. Архангельський розкриває основні механізми управління персональним часом та будівництва планів життя [1]. Метою цієї статті є осмислення ціннісних компонентів сподівань щодо перспективного співіснування в суспільному просторі.

До завдань можна віднести визначення складових оцінки сподівання, розмежування цінності іманентного та трансцендентного потенціалу людини, розкриття впливу соціальної власності на якість перспективи існування та встановлення процесуальних компонентів сподівання.

Відправним пунктом визначимо соціальне сподівання як збірний образ організації майбутнього співіснування в межах суспільного простору. Цінність сподівання полягає у виробленні еталону змістовної оцінки перспективних заходів з поліпшення благополуччя життєдіяльності людини. Основою оцінки сподівання є бажання репрезентувати себе у світі за допомогою набутих благ.

Спробуємо зорієнтуватись у сподіванні в контексті аналізу його змістовності. М. Гайдеггер розкриває цінність предмета на прикладі осмислення вмісту кухля. Він пише: „Піднесене в повному кухлі – пиття для смертних. Воно задовольняє їх спрагу. Воно звеселяє їх час. Воно підтримує їх спілкування. Проте підношення в кухлі інколи відбувається задля жертвовного ритуалу. Якщо його зміст – ритуал, воно не задовольняє спрагу. Воно підіймає на висоту помпезності свята” [8, с. 320]. Наповнення сподіванням є виразом перспективного стану існування, в якому бажає бути людина. Цінність полягає у можливості змінювати власне життя в соціальному просторі за власною волею та спираючись на свої інтереси.

Як і з кухлем, характер сподівання значно змінюється в залежності від його наповнення. Вміст подібної „ємності” може задовольняти спрагу життя, звеселяти та бадьорити, а може і слугувати останньою зупинкою для „праху людини”.

Соціальна цінність сподівання полягає у кристалізації потенціалу його носія та оточуючого середовища як сукупності імовірних можливостей щодо оптимізації існування. Розірваність часової відстані між „Наявне” та „Потрібне” може заповнюватись за рахунок індивергентних образів і пасіонарних конструкцій майбутнього. Збільшення часових відрізків вимагає мобілізації існуючого потенціалу людини задля коригування умов життєдіяльності. Синтез ціннісних компонентів сподівання дозволяє визначити конструктивний вплив володіння ресурсами життєдіяльності на реалізацію трансцендентного потенціалу в контексті оптимізації картини майбутнього.

Суб’єктивна важливість сподівання базується на патернах як основоположних конструктах перспективи, осмислених в контексті наявного особистого та суспільного досвіду. П. Янг стверджує: „Патерн впорядковує масив інформації та дозволяє вам сприймати предмет в термінах тотожності; типу, структури, послідовності, організації, взаємовідносин, прагнень і т. п. Встановлення таких патернів звужує ваше розумове навантаження, а також забезпечує деяку стабільність в мінливому світі” [9, с. 31]. Здатність виробляти власні патерни є показником можливості виходу за рамки спільного сприйняття майбутнього. Відтак, суспільна іманентність може змінюватись та не співпадати з індивідуальною трансцендентністю за рахунок вписування сподівання в суспільний просторі на вольовій основі.

В соціальних сподіваннях можуть використовуватись патерни теперішнього як існуючі та апробовані стандарти життєвого розвитку. Крім того, вони конструюються на основі патернів майбутнього і виступають потенціальними еталонами перетворення власного та суспільного життя.

Конструктивною основою оцінки сподівання є бажання мати власність та тим самим репрезентувати себе в світі. Акт володіння розкриває потенціал людини та визначає перспективу її існування. Відтак, до стандартів моделювання майбутнього можна додати важливість темпорального опредмечування бажаного образу власного життя.

Ж.-П. Сартр розкриває вказаний процес. Він пише: „Бажання є, як ми бачили, недостаткою буття. Як таке, воно прямо вписано в буття, недостаткою якого воно є” [7, с. 579]. Процес вписування відбувається у вигляді проекту володіння бажаними атрибутами існування, які вкрапляються в обрану індивідуальну перспективу. Сподівання постає формою доповнення буття за рахунок екстраполяції людських можливостей на бажану картину майбутнього. Оцінка вірогідності володіння ресурсами життя в перспективі дозволяє формулювати сподівання за межами відчутного горизонту часу.

Бажання розгортаються у багатовекторну картину особистого майбутнього за рахунок детальної оцінки об'єктів володіння. Ж.-П.Сартр зазначає: „З самого початку три великі категорії конкретного людського існування виступають перед нами в їх початковому відношенні: діяти, мати, бути” [7, с. 579]. Людина визначає перспективність володіння знаннями, речами, відносинами за рахунок встановлення їх вагомості у власному житті.

Розкриття загального обліку мозаїчної картини бажання обертається навколо оптимізації буття для себе та навколо себе. Позиція „Діяти, мати, бути” порівняна зі стратегіями витрати персонального соціального часу. Спираючись на власні ціннісні орієнтири, людина може накопичувати та віддзеркалювати соціальний час. Вектор сподівання постає виразником основних ціннісних пріоритетів людини в розвитку особистого майбутнього.

Опора на цінність перспективи володіння дає змогу визначити специфіку діяльності в сподіванні. І. Кант розділяє емпіричне та розумове володіння, що поєднується вольовим актом перетворення „зовнішнє-моє” [5, с. 170]. Аналізуючи вказані форми власності, можна виокремити три складові діяльності в сподіванні: потенціал розширення і збереження власності, вольовий акт привласнення та предмет володіння. Вказані елементи є оціночними фільтрами, які визначають параметри майбутнього благополуччя людини. Емпірична власність використовується у визначенні іманентного потенціалу людини.

І. Кант визначає три моменти початкового придбання: захоплення, об'ява, привласнення [5, с. 171]. Подібні елементи можна екстраполювати на процес опредмечування об'єкта сподівання. Ресурсне накопичення як форма покращення життєдіяльності дозволяє переоцінити перспективу майбутнього за фактом привласнення або втрати здобутків. Особливе місце в цьому сенсі займає феномен соціальної власності як потреба довгострокової та конструктивної репрезентації в свідомості інших людей. Утримання права власності на частку дійсності після себе є спробою нематеріального накопичення особистої перспективи наперед.

Еліксир безсмертя є найціннішою складовою сподівань людини. Яскравим прикладом аксіологічної екстраполяції особистої перспективи є сюжет роману Оскара Уайльда „Портрет Доріана Грея”. Поєднання цінностей особистої та культурної репрезентації людини в майбутньому постає синкретичною моделлю реалізації сподівань в суспільному просторі. Пошук філософського каменю є формою реверсного привласнення частки бажаної картини життя поза межами власного існування. Спланована ретенція є основною репродуктивною цінністю у вписуванні життєвої позиції в сподівання. Перетворення емпіричної власності на соціальний капітал підкріплює право володіння в перспективі. При цьому, в окремому випадку продуктом сподівання може виступати синтез емпіричної та розумової власності за рахунок зворотного переходу „моє – зовнішнє”.

Важливе значення в формуванні сподівання відіграє цінність володіння інформацією про майбутнє. По-перше, впорядкування напрямків пошуку в межах відомого потенціалу оптимізує продуктивність людської активності. По-друге, візуалізація результатів перспективної роботи виступає стимулом планування життя наперед. По-третє, сподівання постає фундаментом трансцендентного пізнання за рахунок якого людина зазирає за межі власних сил і можливостей в темряву невідомого майбутнього.

Е. Гуссерль пише: „Все природне пізнання, донаукове та, тим більш, наукове, є трансцендентне об'єктивуюче пізнання; воно покладає об'єкти як існуючі, претендує на те, щоб визначити положення речей в пізнанні, які в ньому не є „істинному сенсі дані”, йому не „іманентні” [3, с. 105]. Вихід за межі даності розкриває потенціал людини в її взаємодії з соціальним світом і допомагає відтворити більш оптимістичні сподівання. Ірраціональний оптимізм є стрижнем конструювання подібних моделей майбутнього на індивідуальному рівні.

Пізнання майбутнього через сподівання є процесом синтезу чуттєвих образів та розумових моделей організації особистої перспективи. В цьому випадку зберігає актуальність вислів царя Соломона: „Той, хто примножує знання, примножує скорботу”. Апріорні сподівання, сформовані на чуттєвих образах майбутнього, мають більшу цінність так, як дозволяють сперечатись з суб'єктивно обґрунтованими зовнішніми обставинами та фатальним збігом подій.

В дослідженні аксіологічного аспекту сподівання важливе значення має досяжність як змістовний елемент вказаного феномену. Порівняльна оцінка накопичення атрибутів оптимального потенціалу існування вносить практичні „дороговкази” у формування особистих сподівань. Цінність досяжності в оцінці майбутнього є виходом на „фінішні стяги”, які постають кінцевою формою в осмисленні особистої перспективи на певному проміжку часу. Г. Ріккерт стверджує, що: „Будь-який суб'єкт, який бачить цінності в благах, ставить собі певну мету, при чому прагнення до неї буде тільки тоді здаватись йому осмисленим, якщо він або досягне своєї мети, або наблизиться до її здійснення. Говорячи інакше, воля його спрямована на завершення прагнення” [6, с. 369]. Важливість реалізованого сподівання порівняна з задоволенням та є короткостроковою репрезентацією власної особи у видимій перспективі. Відтак, закінчений характер сподівання додає змісту соціальної активності.

Оцінка наявних звершень закладає дієву основу в реалізацію програми сподівання. Якість втілення бажаного майбутнього розрізняється в межах порівняння з власними успіхами та досягненнями інших членів суспільного об'єднання. Г. Архангельський описує ставлення до найвищих успіхів: „Древні греки писали на могилах не дві дати, народження та смерті, як ми, а одну. Дату найвищого піку життя людини, день його найвищого досягнення. Для полководця це, можливо, день його великої битви; для поета – день першої постанови його трагедії. Для цієї події була

спеціальна назва – „акме”, в буквальному значенні „вершина” [1, с. 31]. Акме-сподівання є відображенням життєвої позиції людини, спрямованої на захоплення корисних ресурсів життя та репрезентацію в суспільному просторі. Концентрація вписування бажань в картину буття еквівалентна наявному потенціалу людини та його вичерпності.

Інтерпретація ставлення людини до майбутнього дозволяє окреслити два унікальних аксіологічних прояви в процесі формування особистих сподівань. По-перше, стандартизація темпоральної складової вказаного феномена, що виражається в необхідності певної стабільності в перспективі. Навіть бунтарі та мандрівники мають речі, з якими не можуть розлучатись за будь-яких обставин (стабільна можливість змінювати своє життя). Бажання тягнути за собою тягар надбаних стандартів є проявом потреби у самозбереженні та відповіддю на динамічні сплески соціальної активності навколо власної персони. Відтак, аналіз поглядів на майбутнє визначає цінність набутих стандартів життя та необхідність їх використання в перспективі.

По-друге, ірраціональною та суперечливою складовою моделі майбутнього виступають мрії про недосяжні зміни в людському житті. Обмеженість умов мобільності в суспільному просторі формує образи, в яких людина у своїй уяві здобуває новий статус за допомогою дива. Сподівання виступає механізмом наближення та реалізації малоімовірного майбутнього в іманентних умовах теперішнього. Цінність малоімовірних сподівань полягає у можливості мобілізувати зусилля людини за допомогою вольової концентрації в поході до найбільш бажаної мети. Попри це, вказані зусилля можуть мати як конструктивний, так і деструктивний характер. Заперечення можливості вписувати власні образи в загальну картину буття змінює представників громади та маргіналізує соціальні сподівання. Класичним прикладом відірваності від реальності буття у формуванні особистої перспективи є „подвиги” О. Бендера в погоні за мрією про Ріо-де-Жанейро та референтною групою в „білих штанах”.

Системне та організоване незадоволення цілісного комплексу потреб та людських бажань веде до руйнації конструктивної площини сподівань. Вони набувають форми очікувань та сигналізують в суспільний простір про вичерпання потенціалу життєвих сил. Розкриваючи логічну структуру оціночних суджень, О. Івін виділяє три еталонні параметри: „Характер абсолютних оцінок представляється символами G („добро”, „позитивна оцінка”), H („зло”, „негативна оцінка”) та I („байдужість”)” [4, с. 52]. Взявши за основу цю конструкцію, у визначенні структури цінностей сподівання можна встановити три стандарти оцінювання: досягнення, недосяжність та потенціальність.

Протиріччя „досягнення–недосяжність” в формуванні образу майбутнього знімається за рахунок трансцендентного акме-очікування (кульмінаційного дива). Виділяються очікування незаслужених благ.

Приклад подібного меседжу міститься в мистецькому моделюванні дитячої поведінки: „Прилетить чарівник на голубому гелікоптері та безкоштовно покаже кіно”. Епіцентр реалізації бажаної перспективи переноситься за межі вольової активності та прив'язується до малоімовірних соціальних перетворень.

Наявність невдалого досвіду співставлення власних звершень з досягненнями інших учасників взаємодії орієнтує людину на пошук компенсації та прив'язування до дисгармонічних патернів: „Перевернеться і на нашій вулиці вантажний автомобіль з пряниками”. Самореалізація щодо досягненні бажаних результатів відбувається на основі підтримки віри у випадкову вдачу в житті людини. Використання дисгармонічних патернів знецінює сподівання як основу формування колективної перспективи. Аксіологічний нігілізм впливає на розвиток хаосу в майбутньому. Вічні цінності втрачають зв'язок з практичними умовами життя, що виносить стабільність за рамки осмисленого часу існування суб'єкта.

Структура ціннісних орієнтирів суспільства та динаміка їх змін розкривають ступінь конструктивності майбутніх пріоритетів. Феномен вакууму суспільних цінностей знецінює значення колективних сподівань та визначає пріоритет індивідуального захоплення перспективних горизонтів. Суб'єктивне майбутнє отримує прерогативу одного власника. Перехід від патернів до практик збільшує динаміку зміни ціннісних орієнтирів в суспільстві та акцентує увагу на оцінці діяльності людини щодо її індивідуальних досягнень. Орієнтир на практичну активність народжує гіперреальні моделі сприйняття і оцінки перспективи.

В сучасному українському суспільстві отримали надмірну популярність спроби синтезу симуляції та процесу формування сподівань. Відтворення майбутнього за рахунок симуляції оволодіння бажаними благами та привілеями: „Уяви, що тебе підвищили і отримаєш просування по службі”. Ж. Бодріяр визначає симуляцію як: „Породження моделями реального, позбавленого походження та реальності: гіперреального” [2, с. 16]. Симулювання акту заволодіння є тренуванням у досягненні об'єкту сподівання, а симулювання володіння благами є підміною та самообманом. Тривалість обману обмежена можливостями його підтримки.

Тонка межа у візуалізації бажаних перспективних цілей вирізняється застосуванням власної волі або нав'язуванням сторонніх вподобань щодо організації та перетворення особистого майбутнього. На цій основі можна визначити важливість оцінки не тільки потенційних можливостей, а й актуального досвіду та його впливу на життя людини.

Підбиваючи підсумки зазначимо, що ціннісна основа сподівання міститься у волі до зміни майбутнього за власним сценарієм. Моделювання цього феномену спирається на патерни як стандарти соціальної поведінки, що визначають координацію спільних дій в громаді в межах відчутної перспективи.

Малоймовірні та акме-сподівання дозволяють оптимізувати потенціал людини щодо втілення бажаного стану особистого існування та оцінки якості майбутнього життя. Мірилом оцінки сподівання є відношення до власності та її перерозподілу в суспільному просторі. Якщо привалювання емпіричної власності збільшує накопичення іманентного потенціалу, то розумова власність визначає трансцендентний характер володіння. Управління використанням потенціалу людини дозволяє визначити рівень конструктивності та можливість відтворення сподівань. Потенціал та воля до змін є стрижневими аксіологічними елементами даного феномену. Вибір між буттям для себе та для інших визначає темпоральну спрямованість людських дій та актуалізує осмислення буття після себе.

Бажання створити внесок в суспільний простір після закінчення власного існування вимагає витрати життєвого ресурсу на інших людей за рахунок зміни ідентифікації власності „моє” на „моє в спільному”. Аналіз та оцінка векторів формування сподівань ґрунтується на наявних об’єктах власності та можливості їх передачі. Втрата патернів організації людської поведінки дискредитує значення колективних сподівань та стимулює розгортання буття для себе на всі існуючі процеси в суспільному просторі. Аксіологічний нігілізм сьогодення впливає на хаос в майбутньому житті суспільства. Зменшення здатності до кооперації збільшує кількість небезпек існування та обмежує термін осмислення наявної перспективи.

Цінність сподівання полягає у можливості розробляти патерни майбутнього, які змінюють якісний рівень людської взаємодії. Реалізація оціночного комплексу „воля – власність – потенціал” закріплює можливість вписування людських бажань в буття на основі ідентифікації власного внеску в справу сумісного благоустрою.

Перспективи подальшого дослідження включають в себе осмислення пізнавальних механізмів аналізу майбутніх змін крізь призму формування індивідуальних та колективних сподівань.

Список використаної літератури

1. **Архангельский Г. А.** Формула времени. Тайм-менеджмент на Outlook 2007–2010 / Глеб Архангельский. – 5-е изд. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2010. – 232 с.
2. **Бодрийяр Ж.** Симулякры и симуляция / Ж. Бодрийяр ; [пер. О. А. Печенкина]. – Тула, 2013. – 204 с.
3. **Гуссерль Э.** Идея феноменологии: Пять лекций / Э. Гуссерль ; [пер. с нем. Н. А. Артеменко; вступ. ст. и коммент. И. И. Мавринского]. – СПб. : ИЦ „Гуманитарная Академия”, 2008. – 224 с.
4. **Ивин А. А.** Основания логики оценок / А. А. Ивин ; [под ред. Э. Г. Храстецкого]. – М. : МГУ, 1970. – 224 с.

5. **Кант И.** Сочинения в шести томах / И. Кант. – М. : „Мысль”, 1965. – Т. 4. – Ч. 2. – 478 с. – (Философское наследие Академии наук СССР, Ин.-т. философии).
6. **Риккерт Г.** Наука о природе и науки о культуре / Г. Риккерт ; [пер. с нем., общ. ред. и предисл. А. Ф. Зотова ; сост. А. П. Полякова, М. М. Беляева ; подгот. текста и прим. Р. К. Медведевой]. – М. : Республика, 1998. – 413 с.
7. **Сартр Ж.-П.** Бытие и ничто : Опыт феноменологической онтологии / Ж.-П. Сартр ; [пер. с фр. предисл., примеч. В. И. Колядко]. – М. : Республика, 2000. – 639 с. – (Мыслители XX века).
8. **Хайдеггер М.** Время и бытие: Статьи и выступления / М. Хайдеггер ; [пер. с нем.]. – М. : Республика, 1993. – 447 с.
9. **Янг П.** НЛП. Эффективные методики влияния / Питер Янг ; [пер. с англ. С. Степанова]. – М. : Эксмо, 2007. – 384 с. – (Психология общения).